

تدریس تاریخ در کانون توجه

دگرگونی‌های ژرف تاریخی در دهه گذشته، بسیاری از کشورها را بر آن داشته تا در شیوه تدریس تاریخ در مدارس، تجدید نظر کنند. فوک پینگل* به ابراز دیدگاه‌های خود در باره دشواری‌های این کار می‌پردازد.

گفت‌وگوکننده: شیراز سیدوا

خبرنگار پیام یونسکو

انتخاب نویسندگان چه؟

شیوه نگارش کتب درسی در مناطق مختلف، متفاوت است.

در اروپای غربی و ایالات متحد، گروهی مرکب از سه متخصص یا بیشتر، به نگارش کتاب درسی واحدی می‌پردازند. دست مدارس هم در انتخاب کتب درسی باز است. معمولاً این امر به نوبه خود، متضمن ابراز دیدگاه‌های گوناگون است. ولی در مناطق دیگر (از جمله برخی کشورهای اروپای شرقی و جنوب شرقی و نیز بسیاری از کشورهای افریقایی و آسیایی)، تنها یک نویسنده منصوب از جانب دولت، براساس مجموعه‌ای از رهنمودهای محدود، به نگارش کتب درسی می‌پردازد.

* معاون مؤسسه بین‌المللی پژوهش درباره کتاب‌های درسی گئورگ اِکرت (Georg-Eckert) در آلمان و مؤلف راهنمای یونسکو در بازنگری و پژوهش درباره کتاب‌های درسی، ۱۹۹۹.

درسی اروپایی، هرگاه که موضوع بحث به مسئله مرزها، مشکلات اقلیت‌ها و قربانیان شکنجه مربوط می‌شده، تفسیرهایی غرض‌ورزانه از دو جنگ جهانی یافته‌ایم.

چه رهنمودهایی برای پرهیز از غرض‌ورزی وجود دارد؟

مؤسسه بین‌المللی پژوهش کتب درسی با همکاری یونسکو برای بازنگری کتاب، رهنمودهایی وضع کرده است. روش‌های تحلیل زبان‌شناختی برای محک زدن متن از حیث تعصب‌آمیز بودن ایجاد شده است. ژرف‌ساخت متن هم برای ارزیابی احترام به تنوع فرهنگی یا وجود کلیشه‌های نژادی و قومی، مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

نویسندگانی که به بازبینی کتب درسی می‌پردازند، تا چه حد می‌توانند درگذر از باریکه بین حقیقت تاریخی و تحریف سیاسی یا تحریف غیر سیاسی، موفق باشند؟

برای اطمینان از اینکه غرض‌ورزی‌ها و تعصب‌های گوناگون در متون رخنه نمی‌کند، تحلیلی دقیق و ضروری است. چندین معیار نیز برای داوری در این خصوص وجود دارد. دست کم باید دیدگاه‌های گوناگون را برشمرد و گرنه شاید تاریخ به گونه‌ای غرض‌ورزانه عرضه شود. در نحوه پرداختن به موضوعات مذهبی یا معرفی کشورهای به اصطلاح توسعه نیافته نیز، وضعیت به همین منوال است. این امر تفاوت بسیاری با نحوه تلقی ملت‌ها از فرهنگ یا دین‌شان دارد. ما در متون

ژاپن: کتاب‌های درسی مبهم

به هر تقدیر، اکثریت قاطع آموزگاران مدارس دولتی، کتاب فوزوشا را طرد کرده‌اند. هیچ یک از استانداری‌های ژاپن (که کتاب‌های برنامه آموزشی را برمی‌گزینند) این کتاب را انتخاب نکرده است. اما با مانگاس (کتاب‌های کمیک) با رنگ و بوی تجدیدنظرطلبانه که رکورد فروش را می‌شکنند چه می‌توان کرد؟ یوشینوری کوبایاشی، تصویرگر اهل جدل، چندین میلیون نسخه از سنسوران (Senso Ron) «درباره جنگ» را به فروش رسانده است. این کتاب مصور، به بزرگداشت قهرمانان جنگ جهانی دوم می‌پردازد. تسوکورو کای (Tsukuru kai)، سازمان آموزگاران تجدید نظر طلب، از او خواسته است تا کتاب‌های آتی آن را مصور سازد.

از این نگران‌کننده‌تر، نتایج نظرسنجی از نوجوانان ژاپنی - سردرگم از بحران اقتصادی فعلی - است. آنها می‌گویند از مطالعه کتاب‌هایی که به آیین سلحشوری و فضایل نظم و انضباط ژاپنی، مباحث می‌کند بی‌آنکه از سببیت‌های آن حرفی به میان آورد، لذت می‌برند.

دکتر آروکی وادا (Dr. Aruki Wada)، استاد دانشگاه توکیو، با نگاهی به جریان‌های گوناگون، می‌گوید «ژاپن هنوز گذشته خود را پاک نکرده است.»

ریچارد ورلی (Richard Wery)، روزنامه‌نگار مستقر در توکیو.

کمیته مسئول بازنگری کتاب‌های درسی تاریخ در وزارت آموزش ژاپن واقع در ساختمان بدمنظره موموشو در توکیو، تشکیل جلسه می‌دهد. معمولاً متخصصان هر دو سال یک بار کتاب‌های درسی را روزآمد می‌کنند. آنها اطلاعات جدید - از کشفیات باستان‌شناسی گرفته تا روشنگری‌های اساسی - را در این کتاب‌ها می‌گنجانند یا متناسب با تغییرات برنامه آموزشی، به حکم و اصلاح آنها می‌پردازند. اما امسال، این روال عادی، مناقشه‌ای بین‌المللی برانگیخت.

کمیته، نه کتاب تاریخ دبیرستان را بازبینی و تصویب کرد. همه این کتاب‌ها می‌بایست تصحیح می‌شد. یکی از آنها که ناشرش فوزوشا - متعلق به گروه انتشاراتی محافظه‌کار فوجی سانکی (Fuji-Sankei) - بود، بیش از دویست مورد اصلاحی داشت. به‌رغم اصلاحات درخواست شده، کتاب درسی فوزوشا - به قلم گروهی از استادان ملی‌گرای دانشگاه - همچنان وضعیت فاجعه‌آمیز «زنان عیش»، بردگان جنسی سابق ارتش ژاپن را که بیشتر کره‌ای بودند، نادیده می‌انگارد. این کتاب همچنین تأکید می‌کند که «قرائن و شواهدی در دست نیست که ژاپنی‌ها، در کشتار سال ۱۹۳۷ در نانجینگ چین، ۳۰۰۰۰۰ نفر را از دم تیغ گذرانده باشند. هشت کتاب دیگر، کمتر پرسش‌برانگیز ولی به همان میزان مبهم بود. همه این آثار می‌گویند که جنگ اقیانوس آرام - به‌رغم تمام دهشت‌هایش - به استعمار غرب در آسیا پایان داد. در حال حاضر، دانش‌آموزان ژاپنی با بینشی تحریف شده نسبت به تاریخ، بار می‌آیند.

بازنویسی گذشته هند (ک. ن. پانیکار*)

۵۰۰۰ پیش از میلاد، عقب برده شد تا آریایی‌ها را به تمدن درهٔ سند (Indus)، ربط دهد. این تمدن، در هاراپا و موهنجودارو (Mohenjodaro) که اکنون در خاک پاکستان است، شکوفا شد. این تحریف‌ها به گذشته محدود نمی‌شود. تاریخ متأخرتر جنبش ملی - برای بزرگداشت رهبران سازمان ثابت قدم هندو - دستخوش تحریف شده است ولو آنها همدستان حکومت استعماری بوده باشند.

دیدگاه هندو می‌کوشد همهٔ کسانی که به هند مهاجرت کردند و اعقابشان را - به اسم خارجی یا دشمن - کنار بگذارد. به واقع، جمعیت‌نگاری هند، گرد هم آمدن گروه‌های گوناگون نژادی، زبانی و قومی را طی دو هزارهٔ گذشته نشان می‌دهد و این پرسش را مطرح می‌کند که «غریبه» حقیقی کیست؟

خوشبختانه، دانشگاهیان و تاریخ‌نگاران، در برابر این گرایش، مقاومتی شدید از خود نشان داده‌اند. آنها تمام توان خویش را در مبارزه با عرضهٔ تدریجی متون درسی جدید و پشتیبانی از سنت دیرپای تاریخ «علمی» کشور، به کار می‌بندند.

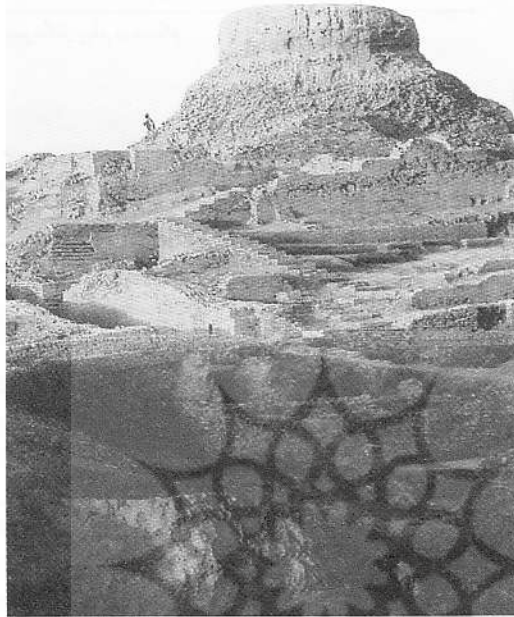
یادداشت سردبیر: دولت هند از چارچوب آموزشی جدید ملی در مدارس مبتنی بر تجدید نظر در کتاب‌های درسی، دفاع کرده است. موری منهوئر جوشی (Muri Manhoar Jushi)، وزیر توسعهٔ منابع انسانی، با انکار اعمال هرگونه «تعصب دینی» در کتاب‌های درسی تاریخ، بر این نکته پافشاری کرد که دولت «تنها از دگرگونی‌های مورد توصیهٔ شورای ملی پژوهش و تعلیم آموزش، پیروی کرده است... ما چارچوب کار را به دموکراتیک‌ترین شکل ممکن، آماده کرده‌ایم».

* استاد اسبق دانشگاه جواهر لعل نهرو، دهلی نو. یکی از چند تاریخ‌نگار برجسته‌ای که رسالهٔ دو جلدی اش دربارهٔ تاریخ معاصر هند با عنوان «به سوی آزادی» به دستور شورای پژوهش‌های تاریخی هند، به سرعت، از بازار کتاب جمع‌آوری شد

حزب حاکم هند به نام بهاراتیا جاناتا (BJP)، از زمان به قدرت رسیدنش در سه سال پیش، به‌طور فعال، در پی تحمیل برنامهٔ آموزشی جدیدی برای تاریخ بوده است. این تلاش، ارتباطی به گرایش‌ها یا روش‌شناسی نوین این رشته ندارد. دولت با تغییر ساختار نهادهای آموزشی، بازنویسی برنامه‌های آموزشی و کتب درسی و ایجاد دگرگونی‌های اساسی در کارکنان تلاش می‌کند با دادن صبغهٔ مذهبی هندوی افراطی به گذشته، شکلی تازه به آن ببخشد.

اکنون، این حزب دست راستی، وزارت توسعهٔ منابع انسانی (شامل آموزش) و شورای ملی پژوهش و تعلیم آموزش (NCERT) را - که بیشتر کتاب‌های درسی را پدید می‌آورد - در اختیار دارد. این دو نهاد - همراه دیگر نهادهای عمومی چون شورای پژوهش‌های تاریخی هند - به سرعت، آزادی آکادمیک را از دست می‌دهند زیرا مورخان نام‌آور، جای خود را به دیوان سالاران و دانشگاهیان مطیع سیاست حاکم، می‌سپارند. در حال حاضر، بازنویسی تاریخ هند، بخشی از طرح درازمدت بزرگتری با هدف دگرگون‌سازی خصلت غیرمذهبی سیاست‌های آموزشی و فرهنگی هند از زمان استقلال آن است. (BJP) درصدد بازتعریف هند به صورت ملتی هندو و مشروعیت بخشیدن به سیاست ناسیونالیسم فرهنگی است. برای القای احساس غرور ملی، تاریخ هند از طریق کلیشه‌هایی که ریشه در هویت

مذهبی دارد، مورد بررسی قرار می‌گیرد. هیچ جنبه‌ای از تاریخ از این امر، مستثنا نیست خواه تنش‌های اجتماعی باشد خواه جنگ‌های سیاسی و تفاوت‌های فرهنگی. دستاوردهای تمدن باستانی هند تنها به آیین هندو منتسب و دربارهٔ آن بسیار اغراق می‌شود. حزب حاکم به ما می‌باوراند که بشر و تمام اکتشافات علمی - از ریخته‌گری مفرغ تا چاپ و فضاوردی از شمال هند یعنی مهد آریایی‌ها، سرچشمه گرفته است. دوران ریگ ودا (رساله‌ای دینی) - برخلاف عقیدهٔ عموم پژوهشگران که آن را مربوط به سال ۱۵۰۰ پیش از میلاد مسیح می‌دانند - تا سال

سال جامع علوم انسانی

طی بیست سال گذشته، آلمان برای آموزگاران خود، منبعی عالی دربارهٔ حکومت نازی پدید آورده است. آیا کتاب‌های درسی، با گذشت

زمان، از صحت بیشتری برخوردار می‌شود؟ - بله، گذشت زمان، به‌طور قطع کمک می‌کند. برای کشورهای در حال جنگ، داشتن کتب درسی صحیح، بسیار دشوارتر است. جدیدترین کتب درسی فلسطین که حکومت ملی فلسطین دستور تألیفشان را داده است، اصلاً به ابعاد فکلی درگیری اسرائیل و فلسطین نمی‌پردازد. برعکس، در اسرائیل، دست آموزگاران در انتخاب کتب درسی گوناگون از بازار کتاب، باز است. در حال حاضر، کتاب‌های درسی گوناگون در دسترس است ولی هیچ کدام فرهنگ یا تاریخ فلسطین را به رسمیت نمی‌شناسد. ■

کشورهای اروپایی می‌گویند، ملت‌شان در قرن نهم یا دهم پدید آمد یعنی زمانی که قدمت دولت - ملت، تنها به دوستان سال می‌رسید.

چه‌طور می‌توان از این امر اجتناب کرد؟

گاهی برگزاری مباحثات در ساختار شکنی مفهوم پیوستار چند قرنی مفید است. البته بیشتر ملت‌ها ریشه‌های خود را در دوران باستان یا قرون وسطا جست‌وجو می‌کنند؛ دورانی که وابستگی‌های اجتماعی یا مذهبی بسیار مهم‌تر از دسته‌بندی‌های قومی یا «ملی» بود و واژهٔ «مردم» یا «ملت»، معنای امروز خود را نداشت. اغلب مؤلفان کتب درسی، مردم یا ملت خود را کانون توجه قرار می‌دهند و مردم و ملت‌های دیگر را که معتقدند حقوق «تاریخی» کمتری دارند، بی‌ارزش جلوه می‌دهند یا نادیده می‌گیرند. پیام ما این است: از آنچه با شما متفاوت است، انسانیت‌زدایی نکنید.

آیا این مسئله در بعضی مناطق حادث است؟ بله، در کشورهای شوروی سابق این‌طور بوده است ولی در دههٔ گذشته وضعیت بهتر شده.

ما سمینارهایی با شرکت نویسندگانی از اروپای شرقی برگزار کرده‌ایم. هدف این سمینارها، آموزش روش‌های نوین نگارش و بحث در تفسیرهای مختلف و محتمل از تاریخ، برای این اشخاص است. این امر، به‌ویژه، هنگام پرداختن به جنگ‌های بالکان یا قروپاشی یوگسلاوی سوسیالیستی که خاطرات رنج و عذاب آن هنوز تازه است، دشوار می‌نماید.

به نظر شما جدی‌ترین نوع غرض ورزی در کتب درسی تاریخ کدام است؟

گرایش به ایجاد پیوستاری زمانی در فرهنگ، ملت و حتی دولت - ملت‌ها و آراستن آن با احساس برتری نسبت به دیگران، برای مثال برخی